

mevzu

sosyal bilimler dergisi | journal of social sciences

e-ISSN 2667-8772

mevzu, Eylül/September 2021, s. 6: 165-171

M. Sait Uzundağ, Hindistan Ehl-i Hadis Ekolü ve Sıddîk Hasan Han (ö. 1307/1890). Ankara: Gece Kitaplığı, 2018. 145 s.

Furkan GAN

Araştırma Görevlisi, Mersin Üniversitesi
İslami İlimler Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı
Research Assistant, Mersin University
Faculty of Islamic Sciences, Department of Hadith
Mersin, Turkey
furkangan@mersin.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-7837-3830

DOI: 10.5281/zenodo.5506879

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Kitap Değerlendirmeleri / Book Review

Geliş Tarihi / Date Received: 05 Ağustos / August 2021

Kabul Tarihi / Date Accepted: 19 Ağustos / August 2021

Yayın Tarihi / Date Published: 15 Mart / March 2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Mart / March 2021

Atıf / Citation: GAN, F. (2021). M. Sait Uzundağ, Hindistan Ehl-i Hadis Ekolü ve Sıddîk Hasan Han (ö. 1307/1890). Ankara: Gece Kitaplığı, 2018. 145 s.. *Mevzu: Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (Eylül 2021): 165-171.

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/mevzu> | <mailto:mevzusbd@gmail.com>

Copyright © CC BY-NC-ND 4.0

Hindistan alt kıtası Müslüman âlimlerin İslâmi ilimlere özellikle de hadise dair önemli çalışmalar yaptıkları bir bölgedir. Muhaddisler selef metodunu yaymak amacıyla buralara gelmişlerdir. XX. yüzyılda Hint alt kıtasında selef metodunu temsil ettiği belirtilen Ehl-i Hadis hareketi ayrı bir önemi haizdir. Bu harekete mensup âlimlerden biri olan Sıddîk Hasan Han (ö. 1307/1890) özellikle hadis alanındaki çalışmalarıyla ön plana çıkmıştır. Değerlendirmesini yapacağımız bu çalışmada da genel hatlarıyla Sıddîk Hasan Han hakkında ki bilgiler, onun kaleme aldığı eserler ve hadis ilmîndeki yeri incelenmiştir.

Eser giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde yazar araştırmanın önemi, amacı ve metoduna dair bilgiler vermiştir. Ardından Hint alt kıtasının siyasi, sosyal, ekonomik, kültürel ve dini yapısına dair genel bir çerçeve sunmuştur. Özellikle bölgenin kültürel ilmî-fikrî durumu, eğitim kurumları ve ekollerine dair ayrıntılı bilgiler vermiştir. En önemli ekolleri gelenekçiler, yenilikçiler ve uzlaşmacılar olmak üzere üç kısımda incelemiş; Ehl-i Hadis, Diyobendî, Birelvî, Mezâhirü'l-Ulûm ekollerini gelenekçiler; Aligarh, Ehl-i Kur'ân ekollerini yenilikçiler; Nedvetü'l-Ulemâ ve Cemaat-i İslâmî ekollerini ise uzlaşmacılar kısmında ele almış, bunlardan ayrı olarak Şiilik ve Kadıyânîlik akımlarını da zikretmiş ve bunlara dair yeterli bilgi verdiği belirtilebilir. Bu sayede çalışmanın birinci ve ikinci bölümlerine girizgâh mahiyetinde önemli bir katkı sunmuştur.

Birinci bölümde Sıddîk Hasan Han'ın hayatı, ilmî kişiliği ve eserleri incelenmiştir. Yazar onun ilmî kişiliğinden bahsederken öncelikle Leknevî (ö. 1304/1886) ile arasındaki tartışmalarını, Ebû Hanîfe'ye (ö. 150/767) bakışını, Şevkânî'nin (ö. 1250/1834) onun üzerindeki etkisini ele almıştır. Ardından fikhî görüşleri, fikhî mezheplerle ilgili görüşleri, icma ve kıyasa bakışı, tasavvuf hakkındaki görüşleri ve itikadına dair bilgiler vermiştir. Eserleri kısmında ise Arapça, Urduca ve Farsça yazdığı 223 eserini bilim dallarına göre tasnif ederek sıralamış, bazıları hakkında kısa bilgiler vermiştir.

Sıddîk Hasan Han ile Leknevî arasındaki tartışmalara dair birbirlerine yazdıkları reddiyelerde Leknevî'nin muhatabını rencide etmeden hataları düzeltmeyi tercih ettiğini; Sıddîk Hasan Han'ın ise reddiyelerine verdiği isimlerde taassup ve çatışmanın göze çarptığını belirtmiştir. Yazar, Leknevî'nin toplam dört reddiyesine yer vermiş ve açıklamalarda bulunmuştur. Bu reddi-

yelerden biri olan *Zaferu'l-emânî*'de Leknevî'nin Sıddîk Hasan Han'ı müspet olarak hiç anmadığını, isminin geçtiği her yerde mutlaka bir eleştiri yaptığını ve onu çoğu zaman *ğayr-ı mültezimi's-sihha* olarak nitelediğini ifade etmiştir.

Sıddîk Hasan Han'ın Ebû Hanîfe'ye bakışına dair onun Hanefî mezhebine karşı bir önyargısının bulunduğu, buna sebep olarak da Hanefî bir âlim olan Leknevî ile aralarındaki tartışmaların etkili olduğu söylenmiştir. Sıddîk Hasan Han Ebû Hanîfe'nin, sünnet ve hadise vukûfiyeti az olduğu için kıyasa diğer imamlardan daha fazla yer verdiğini, bu sebeple kendisinin ehl-i rey'den sayıldığını; ayrıca onun sahâbeden kimseyi görmediğini iddia etmiştir. Leknevî Sıddîk Hasan Han'ın bu gibi iddialarına, yazdığı reddiyelerde cevap vermiştir. Kanaatimizce de Sıddîk Hasan Han'ın Ebû Hanîfe hakkındaki görüşleri tutarlı gözükmemektedir. Bu durumun yazarın da ifade ettiği üzere Leknevî ile aralarındaki münakaşadan kaynaklandığı ifade edilebilir.

Sıddîk Hasan Han, Şevkânî'yi XIII. (XIX.) yüzyılın müceddidi ve asrın müçtehidini olarak nitelendirmiştir. Onun fıkıh anlayışı ve fikhî görüşleri üzerinde Şevkânî'nin önemli etkisi olmuştur. Ayrıca o, Şevkânî'nin eserleri üzerine şerh ve ihtisar çalışmaları yapmış, bu sayede Hindistan'da modern selefilik onun eserleri doğrultusunda teşekkül etmiştir. Ayrıca Şevkânî'nin eserlerinin yayımlanması ile ilgilenmesi gibi çeşitli durumlardan ötürü onun İslam dünyasında tanınmasının Sıddîk Hasan Han sayesinde gerçekleştiği ifade edilmiştir.

Yazar, Sıddîk Hasan Han'ın fikhî görüşlerini "genel olarak nasların zahirine bağlılık, sahih senedi olan âhâd hadisi ayete denk bir delil değerinde sayma, içtihadın sürekliliğini ve taklidin reddini esas alma ve mezheplere karşı çıkma" şeklinde özetlemiştir. Ayrıca o, mezhepleri ilke olarak tamamıyla reddetmekte, zayıf hadis ve re'ye en fazla önem veren mezhebin Hanefîlik olduğunu söylemekte, sünnete en bağlı mezhebin ise Hanbelîlik olduğunu savunmaktadır. Sıddîk Hasan Han icma ve kıyas konusunda Dâvud ez-Zâhirî (ö. 270/884) ve Şevkânî'yi (ö. 1250/1834) takip etmiştir. Fetvalarında istihâbü'l-hâl ilkesine sıkça başvurmuştur. Tasavvuf konusunda da yine Şevkânî'den etkilenmiştir. İtikadi görüşleri dikkat çeken Sıddîk Hasan Han, başta ulûhiyyet olmak üzere itikadi konularda Selefiyye'den etkilenmiş; Eş'ariyye'yi benimsediğini söylemekle birlikte ilâhi sıfatlar meselesinde Sele-

fiyye'nin görüşlerini savunmuştur. Yazar onun kendi içinde çelişkiye düştüğünü ifade etmektedir. Nitekim Sıddık Hasan Han bir taraftan dini konularda bilgi üretip bunları savunmayı ve İslam'a yönelik eleştirileri reddetmeyi en büyük cihad sayarken diğer taraftan kelim ilmi ve kelimcileri eleştirmiştir.

Yazarın ifadesiyle çalışmanın en önemli kısmını oluşturan ikinci bölümünde Sıddık Hasan Han'ın hadis alanındaki hizmetleri, sünnet ve hadisle ilgili bazı konulara yaklaşımı, *el-Hıttâ fî zikri Sihâhi's-sitte* adlı eseri özelinde hadisle ilgili meselelere yaklaşımı ve *Avnü'l-bâr'*deki hadisleri şerh metodu yani kısacası hadisçiliği ele alınmıştır. Yazar hadis/sünnet anlayışını ortaya koymak amacıyla onun sadece Arapça yazmış olduğu eserlerden yola çıktığını, Farsça ve Urduca dillerindeki eserlerini bu bağlamda ele almadığını belirtmiştir. Kanaatimizce Sıddık Hasan Han'ın Arapça dışındaki dillerde yazmış olduğu hadisle ilgili eserlerinin de incelenmesi alana pek çok katkı sunacaktır.

Sıddık Hasan Han'ın hadis alanındaki hizmetlerine dair medrese ve kütüphaneler kurması, hadis alanında eser yazması ve yazdırması, hadisle ilgili eserleri tercüme etmesi, kitapları ücretsiz dağıtması ve hadis ezberlemeye ödül vermesi örnek olarak zikredilmiştir.

Sıddık Hasan Han hadis ve sünnetin farklı olmadığı, her ikisinin aynı şeyleri ifade ettiği ve sünnetin müstakil bir teşri' kaynağı olduğu görüşündedir. Yazar hikmet-sünnet ilişkisine dair açtığı başlıkta hikmet kelimesini detaylı olarak yaklaşık üç sayfada açıklamış, Sıddık Hasan Han'ın bu konudaki görüşüne ise sadece son iki paragrafta yer vermiştir. Kanaatimizce konunun ilgili başlıkla bağlamı, daha öz bir şekilde ifade edilebilir. Buna göre Sıddık Hasan Han hikmet kavramı hakkında Şâfiî'nin (ö. 204/820), Kur'an-ı Kerim'deki bazı ayetlerde geçen hikmet kelimesinin Hz. Peygamber'in (s.a.s.) sünneti olduğu şeklindeki açıklamasını benimsemiş ve sünnetin vahiy kaynaklı olduğunu kabul etmiştir.

Sıddık Hasan Han fiten hadisleri konusunda lafız eksenli bir yaklaşım sergilemiş ve bu tür rivayetleri belli kriterler çerçevesinde nübüvvet alameti olarak kabul etmiştir. Mehdî ile ilgili olarak onun Hz. Peygamber'in (s.a.s.) soyundan geleceğinin kabul edilmeye daha layık olduğunu söylemiş, Nüzûl-i İsâ ve Deccâl ile ilgili rivayetlerin tevatür derecesine ulaştığını ifade etmiştir.

Mehdî, Nüzûl-i İsa ve Deccâl hakkında verdiği bilgilerde Şevkânî'nin görüşlerine vurgu yapmıştır. Yazar, Sıddîk Hasan Han ile aynı dönemde yaşamış Azimâbâdî'nin (ö. 1911) bu konuya yaklaşımını da dipnotta geniş bir şekilde açıklamıştır.

Sıddîk Hasan Han sünnetin Kur'ân'ı (Kitap) nesh edebileceği görüşündedir. Yazar onun bu görüşüne itiraz edildiğini söylemekte ve açıklama yapmaktadır. Sünnetin Kur'ân'a arzı meselesinde ise Sıddîk Hasan Han, bu konudaki rivayetlerin mevzu olduğu görüşündedir. Bunu ifade ederken İbn Mehdî (ö. 198/813-14) ve İbn Maîn'in (ö. 233/848) bazı sözlerini delil olarak zikreder ve arz rivayetinin Hâriciler tarafından uydurulduğunu belirtir.

Yazar *el-Hitta* özelinde Sıddîk Hasan Han'ın hadislerle ilgili meselelere yaklaşımını ele almadan önce eser hakkında genel bilgiler vermiştir. Buna göre onun en çok değer verdiği ilim hadistir ve o, bu ilmîn konularına dair görüş belirtirken çoğunlukla önceki âlimlerden nakilde bulunmuştur. O, eserinde *Kütüb-i Sitte*, *Muvatta* ve *Müsned-i İbn Hanbel* hakkında bilgiler vermiş, genel olarak hadis ilmî ile alakalı çeşitli konuları ele almıştır. Eserini tümevarım yöntemiyle kaleme almış, mustalahu'l-hadis kitaplarındaki dağınık meseleleri bir araya toplamış, bunları tasnifli bir şekilde tekrara düşmeden genel olarak nakletmiştir. Yazar, onun tartışma ve cevap verme hususunda yumuşak bir dil kullandığını belirtmiştir. Ancak daha önce de ifade edildiği gibi o, Leknevî'ye yönelik reddiyelerine verdiği isimlerde taassup ve çatışma hissiyatı uyandıracak bir tavır içinde olmuştur. Yazar, Sıddîk Hasan Han'ın bu eserde faydalandığı kaynakları açıklamadığını, bazı bilgileri sahibine nispet etmediğini ve bu sebeple eleştirildiğini de ayrıca zikretmektedir.

Yazar, Sıddîk Hasan Han'ın *el-Hitta* özelinde bazı hadis konularına yaklaşımını şu başlıklar altında açıklamaya çalışmıştır: a) Hadis ilmînin tarifi ve gayesi b) Hadis ilmînin fazileti c) Telfikü'l-hadis d) Garîbü'l-hadis e) Sahîhayn hakkındaki görüşleri f) Zayıf hadislerle amel konusu g) Muvatta'ya bakışı h) Sahîh-i Buhârî ile ilgili görüşleri ı) Cerh ve ta'dil ilmî.

Yazar *el-Hitta*'nın ardından incelediği *Avnü'l-bârî* adlı eserinde baştan sona belli bir yöntem takip etmiştir. Onun, hadislerin sened ve metnini şerh ederken takip ettiği metot şu şekildedir: a) Dile ve garîbü'l-hadise yönelik açıklamalar yapar. b) Kelimelerin zabtını gösterir. c) Sarf ve îrâbla ilgili açık-

lamalar yapar. d) Fıkhî meselelere yönelik açıklamalar yapar. e) Hadislerde geçen yerlerin belirlenmesi ve açıklanmasına dair izahlarda bulunur. f) Kur'ân-hadis ilişkisine değinir. g) Râvilerin biyografileri hakkında bilgi verir. h) Farklı rivayetlere temas eder. i) Râvilerin adlarının okunması ve rivayetleri hakkında bilgi verir. j) Kalam meselelerine dair görüşleri sunar. k) Letâifü'l-isnâda önem verir. l) Hadislerden sonuç çıkarır. m) Hadis-bâb uygunluğuna dikkat çeker. n) Muhtelifü'l-hadise yer verir. ö) Haberî sıfatlarla ilgili rivayetlere yaklaşımına dair bilgilere yer verir.

Çalışmada birtakım şekli hatalar mevcuttur. Örneğin şahıs adlarına gelen ekler, vefat tarihinden sonra yazılmıştır (s. 17). Noktalama işareti hataları bulunmaktadır (s. 18, 21, 47-9). Kelimeler okuyuşu zorlaştıracak şekilde kısaltılmıştır (s. 19). Bazı kelimelerde yazım hatası yapılmıştır (s. 23, 30, 42-8-9, 52). Yazar 22 numaralı dipnotta tırnak içerisinde doğrudan alıntı yapmıştır (s. 22). Fakat 33 numaralı dipnotta birebir aynı alıntıyı tırnak içerisine almadan vermiştir (s. 24). Burada bir dikkat eksikliği söz konusudur. Ayrıca birebir aynı açıklamayı farklı yerlerde tekrar etmiştir. Bunun yerine bir önce geçtiği yere yönlendirmesi yani açıklamanın bir kez yapılması çalışmanın hacminin artmaması yönüyle de daha isabetli olacaktır. Aynı durum 34 ve 43 numaralı dipnotlarda da bulunmaktadır (s. 25-7). Ayrıca metin içinde de arka arkaya gelen iki sayfada blok tekrarlar görülmüştür (s. 93-4). Çift ve tek tırnak kullanımları birbiri içinde uyumlu gözükmemektedir. Çift tırnakla başlayan alıntılar aynı şekilde bitirilmemiştir. Vefat veya ölüm tarihi kısaltmalarında kullanım birlikteliği yoktur. Eserin başlığında (ö.) kısaltması kullanılırken, başka yerlerde (ö.) kısaltması kullanılmıştır (s. 34). Eser adlarının yazımında büyük-küçük harf kullanımına dikkat edilmemiş ve imla hataları meydana gelmiştir (s. 77, 84-6, 101). Bazı cümlelerde, yüklem ile diğer ögeler arasında uyumsuzluk bulunmaktadır (s. 39, 46). Kelimelerin bazılarında imla birlikteliği yoktur (Vehhâbî-Vahhâbî; İbn Teymiye-İbn Teymiyye; Ahmed Han-Ahmet Han, s. 37-40). Birbirine bağlı cümlelerde yüklem tekrarı yapılmıştır (s. 42). Bazı şahısların vefat tarihleri hicrî olmaksızın sadece miladi verilmiştir (s. 46). Aynı yazılması gereken *-de* eki birleşik yazılmıştır (s. 49). Dipnotta *ay.* kısaltması kullanılmış (173. dipnot) ancak çalışmanın başındaki kısaltmalar kısmında buna dair bir açıklama yapılmamıştır. Yine aynı dipnotta, dolaylı alıntı olduğu halde pek çok yazım yanlışlığı bulunmaktadır. Bunların dikkatsizlikten kaynaklan-

dığı düşünülebilir. Nitekim çalışmanın pek çok yerinde imla hataları göze çarpmaktadır. Yazarın bazı kısımlarda dört satırı aşan uzun, bazen yedi satıra ulaşan hacimli cümleler kurması anlamayı zorlaştırmaktadır (s. 29). Bunun yerine cümleleri daha kısa ve anlaşılır ifade etmek uygun görünmektedir.

Yazar ilgili konuları açıklarken Sıddik Hasan Han'ın sözlerinden iktibaslarda bulunmuştur (s. 24). Sıddik Hasan Han'ın görüşlerini açıklarken bizzat onun eserlerinden, yani birincil kaynaklardan faydalanmıştır. Yazar, Sıddik Hasan Han'ın taassuptan kaynaklanan bir önyargıya sahip olduğunu belirterek onu eleştirmiştir. Ayrıca yazar çalışmayı dipnotlarla zenginleştirmiş ve meselelerle ilgili farklı fikirleri de olabildiğince sunmaya gayret etmiştir. Dipnotlarda bazı ıstılahları açıklamış ve konuyu daha anlaşılır hale getirmiştir. Eserin kurgusuna bakıldığında belli bir metot takip edilmeye çalışıldığı, başlıklandırma ve bölümlenmelerin yerinde olduğu görülmektedir. Sonuç itibarıyla eser alana bir katkı sunmaktadır. Yukarıda açıklandığı üzere her çalışmada olabileceği gibi bu çalışmada da birtakım eksiklikler ve gözden kaçan noktalar bulunmaktadır. Ancak bunlar eserin kıymetine gölge düşürecek nitelikte değildir.